एकादशी
पद्मपुराणम्/खण्डः ६ (उत्तरखण्डः)/अध्यायः २३३ एकादशी कलौ राजन्भवबंधविमोचनी । कामदा सर्वकामानां पापानां पापहा भुवि ४।
श्रीभगवानुवाच-
शृणुध्वं मुनयः सर्वे देवताश्च महाबलाः ।
एकादशी महापुण्या सर्वोपद्रवनाशिनी २।
नारदपुराणम्- उत्तरार्धः/अध्यायः ३७ एकादशी यदा भिन्ना उपोष्या हि परेऽहनि ।।
द्वादश्यां हि व्रतं कार्यं निरंबु समुपोषणम्... गरुडपुराणम्/आचारकाण्डः/अध्यायः १३६ ब्रह्मोवाच ।
श्रवणद्वादशों वक्ष्ये
भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ।
एकादशी द्वादशी च श्रवणेन च संयुता ॥
१,१३६.१ ॥

एकादशीव्रतं नित्यं तत्कुर्यात्पक्षयोर्द्वयोः ।
अघौघनरकं हन्यात्सर्वदं विष्णुलोकदम् ॥ १,१२३.११ ॥
एकादशी द्वादशी च निशान्ते च
त्रयोदशी ।
नित्यमेकादशी यत्र तत्र सन्निहितो
हरिः ॥ १,१२३.१२ ॥
दशम्येकादशी यत्र
तत्रस्थाश्चासुरादयः ।
द्वादश्यां पारण कुर्यात्सूतके
मृतके चरेत् ॥ १,१२३.१३ ॥

जया नाहीं नेम एकादशीव्रत । जाणावें
तें प्रेत शव लोकीं ॥१॥
त्याचें वय नित्य काळ लेखीताहे ।
रागें दात खाय कराकरा ॥ध्रु.॥
जयाचिये द्वारीं तुळसीवृंदावन ।
नाहीं तें स्मशान गृह जाणां ॥२॥
जये कुळीं नाहीं एक ही वैष्णव ।
त्याचा बुडे भवनदीतापा ॥३॥

विठोबाचें नाम नुच्चारी जें तोंड ।
प्रत्यक्ष तें कुंड रजकाचें ॥४॥
तुका म्हणे त्याचे काष्ठ हातपाय ।
कीर्तना नव जाय हरीचिया ॥५॥

एकादशीस अन्न पान । जे नर करिती भोजन
।
श्वानविष्ठे समान । अधम जन तो एक ॥१॥
ऐका व्रताचें महिमान। नेमें आचरती जन
।
गाती ऐकतीं हरिकीर्तन । ते समान
विष्णूशीं ॥ध्रु.॥
अशुद्ध विटाळसीचें खळ । विडा
भिक्षतां तांबूल ।
सांपडे सबळ । काळाहातीं न सुटे ॥२॥
सेज बाज विलास भोग । करी कामिनीशीं
संग ।
तया जोडे क्षयरोग । जन्मव्याधी
बळिवंत ॥३॥
आपण न वजे हरिकीर्तना । अणिकां वारी जातां कोणा ।

त्याच्या पापें जाणा । ठेंगणा महा
मेरु ॥४॥
तया दंडी यमदूत । जाले तयाचे अंकित ।
तुका म्हणे व्रत । एकादशी चुकलीया ॥
५॥
१३३०
बरें जालें देवा निघालें दिवाळें ।
बरी या दुष्काळें पीडा केली ॥१॥
अनुतापें तुझें राहिलें चिंतन । जाला
हा वमन संवसार ॥ध्रु.॥
बरें जालें जगीं पावलों अपमान । बरें
गेलें धन ढोरें गुरें ॥३॥
बरें जालें नाहीं धरिली लोकलाज । बरा आलों तुज शरण देवा ॥४॥
बरें जालें तुझें केलें देवाईल ।
लेंकरें बाईल उपेक्षिलीं ॥५॥
तुका म्हणे बरें व्रत एकादशी । केलें
उपवासीं जागरण ॥६॥॥३॥
१५६७
काय तुझा महिमा वर्णू मी किती । नामें मात्रे भवपाश तुटती ।

पाहातां पाउले हे विष्णुमूर्ती ।
कोटिकुळां सहित जे उद्धरती ॥१॥
जय देव जय देव जय पंढरिराया ।
करुनियां कुरवंडी सांडीन काया ॥
ध्रु.॥
मंगळआरतीचा थोर महिमा । आणीक द्यावया
नाहीं उपमा ।
श्रीमुखासहित देखे जो कर्मा । पासुन
सुटे जैसा रवि नासी तमा ॥२॥
धन्य व्रतकाळ हे एकादशी । जागरण
उपवास घडे जयांसी ।
विष्णूचें पूजन एकाभावेंसी ।
नित्यमुक्त पूज्य तिहीं लोकांसी ॥३॥
न वजे वांयां काळ जे तुज ध्याती । असे
तुझा वास तयांच्या चित्ती ।
धालें सुखें सदा प्रेमें डुल्लती ।
तीर्थे मळिन वास तयांचा वाहाती ॥४॥
देव भक्त तूं चि जालासी दोन्ही ।
वाढावया सुख भक्ति हे जनीं ।
जड जीवां उद्धार होय लागोनि । शरण
तुका वंदी पाउलें दोन्ही ॥५॥
१७२४

गातां आइकतां कांटाळा जो करी । वास
त्या अघोरीं कुंभपाकीं ॥१॥
रागें यमधर्म जाचविती तया । तु दिलें
कासया मुख कान ॥ध्रु.॥
विषयांच्या सुखें अखंड जगासी । न वजे
एकादशी जागरणा ॥२॥
वेचूनियां द्रव्य सेवी मद्यपान ।
नाहीं दिलें अन्न अतीतासी ॥३॥
तीर्थाटण नाहीं केले उपकार । पाळिलें
शरीर पुष्ट लोभें ॥४॥
तुका म्हणे मग केला साहे दंड । नाइकती
लंड सांगितलें ॥५॥
१८८६
आम्ही तेणें सुखी । म्हणा विठ्ठल
विठ्ठल मुखीं ॥१॥
तुमचें येर वत्ति धन । तें मज
मृत्तिकेसमान ॥ध्रु.॥
कंटीं मिरवा तुळसी । व्रत करा एकादशी
॥२॥
म्हणवा हरिचे दास । तुका म्हणे मज हे
आस ॥३॥
२०९९

पंधरां दिवसां एक एकादशी । कां रे न
करिसी व्रतसार ॥१॥
काय तुझा जीव जातो एका दिसें ।
फराळाच्या मिसें धणी घेसी ॥ध्रु.॥
स्वहित कारण मानवेल जन । हरिकथा पूजन
वैष्णवांचें ॥२॥
थोडे तुज घरीं होती उजगरे । देउळासी
कां रे मरसी जातां ॥३॥
तुका म्हणे कां रे सकुमार जालासी ।
काय जाब देसी यमदूतां ॥४॥
२३४१
पंढरीची वारी आहे माझे घरीं । आणीक न
करीं तीर्थव्रत ॥१॥
व्रत एकादशी करीन उपवासी । गाइन
अहर्निशीं मुखीं नाम ॥२॥
नाम विठोबाचें घेईंन मी वाचे । बीज
कल्पांतींचें तुका म्हणे ॥३॥
२३४२
संपदा सोहळा नावडे मनाला । करी तें
टकळा पंढरीचा ॥१॥
जावें पंढरिसी आवडी मनासी । कधीं
एकादशी आषाढी हे ॥२॥

तुका म्हणे ऐसें आर्त ज्याचे मनीं ।
त्याची चक्रपाणी वाट पाहे ॥३॥
२६६०
बोळविला देह आपुलेनि हातें ।
हुताशिलीं भूतें ब्रम्हाग्नीसीं ॥१॥
एकवेळे जालें सकळ कारण । आतां नारायण
नारायण ॥ध्रु.॥
अमृतसंजीवनी निवविली खाईं । अंगें
तये ठायीं हारपलीं ॥२॥
एकादशीविध जागरण उपवास । बारावा दिवस
भोजनाचा ॥३॥
अवघीं कर्में जालीं घटस्पोटापाशीं ।
संबंध एकेसी उरला नामीं ॥४॥ \
तुका म्हणे आतां आनंदीं आनंदु ।
गोविंदीं गोविंदु विस्तारला ॥५॥
२८८१
ज्यासी नावडे एकादशी । तो जिता चि
नरकवासी ॥१॥
ज्यासी नावडे हें व्रत । त्यासी नरक
तो ही भीत ॥ध्रु.॥
ज्यासी मान्य एकादशी । तो जिता चि
मुक्तवासी ॥२॥

ज्यासी घडे एकादशी । जाणें लागे
विष्णुपाशीं ॥३॥
तुका म्हणे पुण्यराशी । तो चि करी
एकादशी ॥४॥
३३५३
समश्रुळित असतां वाचा । घोष न करिसी
कां नामाचा ॥१॥
कां रे वैष्णव नव्हेसी । कवण्या
दंभें नागवलासी ॥ध्रु.॥
हरि हरि म्हणतां लाजसी । गर्वें
फुगोनि चालसी ॥२॥
तारुण्यें उताणा । पुंसेंविण बांडा
सुना ॥३॥
जालेंसि महिमेचे वेडें । नाचों लाजसी
दिंडीपुढें ॥४॥
अळंकारांच्यानि बळें । वंचलासी
तुळसीमाळें ॥५॥
कैसा सकुमार जालासी । म्हणसी न टकें
एकादशी ॥६॥
स्नान न करिसी आंघोळी । विभुती न
लाविसी कपाळीं ॥७॥

वरिवरि न्याहाळिसी त्वचा । उपेग
नाहीं मांसाचा ॥८॥
पद्मनाभी विश्वनाथ । तुका अझून रडत ॥
९॥
३८४७
आम्हां देणें धरा सांगतों तें कानीं
। चिंता पाय मनीं विठोबाचे ॥१॥
तेणें माझें चित्त होय समाधान ।
विलास मिष्टान्न न लगे सोनें ॥ध्रु.॥
व्रत एकादशी दारीं वृंदावन । कंठीं
ल्या रे लेणें तुळसीमाळा ॥२॥
तुका म्हणे त्याचे घरींची उष्टावळी ।
मज ते दिवाळी दसरा सण ॥३॥
३९१६
कैसी करूं आतां सांग तुझी सेवा ।
शब्दज्ञानें देवा नाश केला ॥१॥
आतां तुझें वर्म न कळे अनंता । तुज न
संगतां बुडूं पाहें ॥ध्रु.॥
संध्या स्नान केली आचाराची नासी ।
काय तयापासीं म्हणती एक ॥२॥
बुडविली भक्ती म्हणीते पाषाण ।
पिंडाचें पाळण स्थापुनियां ॥३॥

न करावी कथा म्हणती एकादशी । भजनाची
नासी मांडियेली ॥४॥
न जावें देउळा म्हणती देवघरीं ।
बुडविलें या परी तुका म्हणे ॥५॥

एकादशी ***
युधिष्ठिर म्हणाले, हे भगवान! कृपया मला भाद्रपद शुक्ल एकादशीचे नाव सांगा.
श्री कृष्ण - पुण्य, स्वर्ग, मोक्ष देणारी आणि सर्व पापांचा नाश करणारी वामन एकादशीचे माहात्म्य श्रवण कर. या एकादशीला पद्म एकादशी, परिवर्तनिनी एकादशी, जयंती एकादशी, जल झुलनी एकादशी, देवझुलनी एकादशी आणि वामन एकादशी असेही म्हणतात. या दिवशी यज्ञ केल्यास वाजपेयी यज्ञाचे फळ मिळते . पापींच्या पापांचा नाश करण्यासाठी यापेक्षा चांगला उपाय नाही. या एकादशीच्या दिवशी जो मनुष्य

माझ्या वामन स्वरूपाची पूजा करतो, तो तिन्ही लोकांच्या पूजनीय होतो. त्यामुळे मोक्षाची इच्छा असलेल्या व्यक्तीने हे व्रत अवश्य पाळावे. कमळाने डोळे असलेल्या भगवंताची जे कमळाने पूजा करतात ते निश्चितच परमेश्वराच्या जवळ जातात. ज्याने भाद्रपद शुक्ल एकादशीचे व्रत केले आणि उपासना केली, त्याने ब्रह्मा आणि विष्णूसह तिन्ही लोकांची पूजा केली. म्हणून हरिवासर म्हणजेच एकादशीचे व्रत अवश्य पाळावे. या दिवशी देव वळसा घेतो, म्हणून या एकादशीला परिवर्तिनी एकादशी असेही म्हणतात.
भगवंताचे वचन ऐकून युधिष्ठिर म्हणाले, देवा! तू कसा झोपतोस, नाणेफेक करतोस आणि वळतोस आणि राजा बळीला तू कसे बांधलेस आणि त्याला बटूच्या रूपात ठेवून तू कोणती कामे केलीस याबद्दल मला खूप शंका आहे?

चातुर्मास उपवास करण्याची पद्धत काय आहे आणि झोपल्यावर माणसाचे कर्तव्य काय आहे? तर कृपया मला सविस्तर सांगा. श्रीकृष्ण म्हणू लागले, हे राजा! आता सर्व पापांचा नाश करणारी कथा ऐका. त्रेतायुगात बली नावाचा राक्षस होता. ते माझे परम भक्त होते. तो नाना प्रकारचे वेद व स्तोत्रांनी माझी पूजा करायचा आणि ब्राह्मणांची पूजा करायचा आणि रोज यज्ञ करायचा, पण इंद्राच्या द्वेषामुळे त्याने इंद्रलोक आणि सर्व देवांना जिंकून घेतले.
या कारणास्तव सर्व देव एकत्र जमले आणि विचार करून देवाकडे गेले. बृहस्पतिसह इंद्रादिक देव परमेश्वराजवळ आले आणि नतमस्तक झाले आणि वेदमंत्रांद्वारे परमेश्वराची पूजा आणि स्तुती करू लागले. म्हणून, मी वामनाचे रूप धारण केले आणि पाचवा

अवतार घेतला आणि नंतर अत्यंत तेजस्वीपणे राजा बळीचा पराभव केला. हे संभाषण ऐकून राजा युधिष्ठिर म्हणाले, हे जनार्दन! वामनाचे रूप धारण करून तुम्ही त्या पराक्रमी राक्षसाचा पराभव कसा केला? श्रीकृष्ण म्हणू लागले: मी वामनच्या रूपात ब्रह्मचारी असलेल्या बळीला तीन पावले जमीन मागितली आणि म्हणालो: हे माझ्यासाठी तीन जगासारखे आहे आणि हे राजा, तुम्हाला ते नक्कीच द्यावे लागेल.
राजा बळीने ती क्षुल्लक विनंती मानली आणि मला तीन पावले भूमीचे वचन दिले आणि मी माझे त्रिविक्रम रूप वाढवले जोपर्यंत माझा पाय पृथ्वीवर, मांडी पृथ्वीवर, कंबर स्वर्गात, संसारात पोट असेपर्यंत. जगात हृदय आणि जगात घसा.सत्यलोकाची स्थापना करून, तोंड ठेवून त्यावर मस्तक ठेवले.

सूर्य, चंद्र इत्यादी सर्व ग्रह, योग, नक्षत्र, इंद्रदेवता आणि सर्व सर्प इत्यादींनी वेद आणि स्तोत्रांची विविध प्रकारे प्रार्थना केली. तेव्हा मी राजा बळीचा हात धरला आणि म्हणालो, हे राजा! एका श्लोकाने पृथ्वी पूर्ण झाली आणि दुसऱ्या श्लोकाने स्वर्ग पूर्ण झाला. आता तिसरे पाऊल कुठे टाकायचे?
तेव्हा बळीने डोके टेकवले आणि मी माझा पाय त्याच्या कपाळावर ठेवला त्यामुळे माझा भक्त नरकात गेला. तेव्हा त्याची विनंती आणि नम्रता पाहून मी म्हणालो, हे बाली! मी नेहमी तुझ्या जवळ राहीन. विरोचन पुत्र बळीच्या विनंतीवरून भाद्रपद शुक्ल एकादशीच्या दिवशी बळीच्या आश्रमात माझी मूर्ती बसवण्यात आली.
तशीच दुसरी घटना क्षीरसागर येथील शेषनागाच्या मागच्या बाजूला घडली. हे

राजा! या एकादशीला देव झोपताना आपल्या बाजूने वळतो, म्हणून त्या दिवशी तिन्ही लोकांचे स्वामी भगवान विष्णू यांची पूजा करावी. या दिवशी तांबे, चांदी, तांदूळ आणि दही दान करणे योग्य आहे. जागरण रात्री अवश्य करावे.
जे या एकादशीचे व्रत विधीपूर्वक पाळतात ते सर्व पापांपासून मुक्त होऊन स्वर्गात जातात, चंद्राप्रमाणे तेजस्वी होऊन कीर्ती प्राप्त करतात. पापांचा नाश करणारी ही कथा जे वाचतात किंवा ऐकतात त्यांना हजार अश्वमेध यज्ञाचे फल प्राप्त होते.
॥ हरे कृष्ण ॥

श्रीमद्भागवत स्कंध ८, अध्याय १८ वामन अवतार
अदितीच्या गर्भातून वामनदेव प्रकटले, तेव्हा त्यांनी शंख, चक्र,

गदा आणि पद्म धारण केले होते. त्यांची अंगकांती श्यामवर्णीय असून त्यांनी पीतांबर नेसले होते. श्रावण-द्वादशीच्या तिथीला अभिजित मुहूर्तावर भगवान विष्णू या अवतारात प्रकटले. त्या वेळी त्रैलोक्यात (म्हणजे स्वर्ग, आकाश आणि भूतलावर) सर्व देव, गायी, ब्राह्मण आणि ऋतू हे सर्व जण प्रसन्न झाले. म्हणून या शुभदिनाला विजया असे म्हणतात. सच्चिदानंद-विग्रह असलेले पूर्ण पुरुषोत्तम भगवान आपले पुत्र म्हणून प्रकटलेले पाहून कश्यप आणि अदिती या त्यांच्या माता-पित्यांना अतिशय विस्मय झाला. भगवंतांनी प्रकट होताच वामनाचे रूप धारण केले. सर्व ऋषिमुनींनी हर्ष व्यक्त करीत कश्यपांच्या उपस्थितीत भगवान वामनदेवांची जन्मतिथी साजरी केली. भगवान वामन देवांच्या यज्ञोपवीत धारण करण्याच्या समारंभात सूर्यदेव,

बृहस्पती, भूमीदेवी, स्वर्गदेवता, अदिती, भगवान ब्रह्मदेव, कुबेर, सप्तर्षी इत्यादीकांनी त्यांचा सन्मान केला. त्यानंतर भगवान वामनदेवांनी नर्मदेच्या उत्तरेला असणाऱ्या एका यज्ञशाळेला भेट दिली. या स्थानाचे नाव भृगुकच्छ असून भृगुवंशीय ब्राह्मण तेथे यज्ञकार्यांत मग्न होते. भगवान वामनदेवांनी मौंज्य, मेखला, मृगाजिन, यज्ञोपवीत, हातात दंड, छत्र आणि कमंडलू असे रूप धारण करून बळीच्या यज्ञशाळेत प्रवेश केला. त्यांच्या दिव्य तेजाने सर्व पुरोहितांचे सामर्थ्य क्षीण झाले आणि ते आपापल्या स्थानावरून उठून भगवंतांचे स्तवन करू लागले. अगदी भगवान शिवदेखील वामनदेवांच्या अंगठ्यातून उत्पन्न होणारे गंगोदक स्वत:च्या मस्तकावर धारण करतात. पुढे वामनदेवांचे पादप्रक्षालन करून बळीने त्वरित ते

उदक आपल्या शिरावर शिंपडले आणि त्याला असे वाटले की, यामुळे आपण आणि आपले पूर्वज कृतकृत्य झाले आहेत. बळीने वामनदेवांचे क्षेमकुशल विचारल्यावर त्यांना विनंती केली की, धन, रत्ने अथवा इतर कोणतीही इच्छित वस्तू त्यांनी आपल्याकडे मागावी.